

60. VÝROČÍ CHEMOPETROLU

ALE TĚŽ 60 LET STW BRUX

Dne 7. října t. r. tomu bylo 60 let, kdy si pracovníci jmenovaného českého chemického gigantu připomněli výročí jeho založení.

Bohatství hnědouhelné pánve mezi Litvínovem a Mostem a předpokládaná velká potřeba pohonných hmot pro chystanou útočnou válku Německa proti Evropě předurčily toto místo pro postavení chemické továrny na benzin zplyňovaním hnědého uhlí.

V druhé polovině roku 1939 bylo rozhodnuto o založení akciové společnosti, která by převzala stavbu i provoz „hydráku“ v Záluží. Společnost Sudetenlandische Treibstoffwerke AG, známá pod zkratkou STW, vznikla 9. října 1939 se základním kapitálem 100 milionů říšských marek, z nichž 98% patřilo koncernu Hermann Göring Werke (HGW). Nebylo ani divu, že předsedou dozorčí rady STW byl zvolen Paul Pleiger, blízký spolupracovník H. Göringa. Ve vrcholných orgánech STW zasedali kromě lidí z HGW zástupci armády, bank, chemického průmyslu, ministerstev, i soukromníci. Generálním ředitelem se stal dr. Paul Damm, který sám investoval do podniku 300 tisíc marek.

STW se později stala členem akciové společnosti Akziengesellschaft der Kohlenwerkstoff-Verbande, která sdružovala tehdejší největší chemické výrobce. Vedoucí postavení tohoto syndikátu získal opět Göringův koncern. Nebývale silné uskupení chemických továren se mělo po válce stejným způsobem zmocnit zahraničních trhů. Kromě soukromých společností zajišťovalo rozvoj chemie v Záluží ministerstvo pro zbrojení, které bylo mocnou organizací pod vedením „muže čísla tři“ v nacistické hierarchii, Alberta Speera. Jeho rozhodnutím bylo zastaveno plánované rozšiřování jiných chemických podniků a investice byly soustředěny právě do závodů v Záluží a i Heydebrecku ve Slezsku.

Již 15. 12. 1942, tedy za pouhé tři roky od zahájení výstavby, ze závodu vyjely první železniční cisterny se syntetickým benzinem. V závodech pracovalo podle zachovaných statistických údajů více než 40 tisíc zaměstnanců. V první řadě to byli technici svezení sem z různých Německem okupovaných zemí jako odborníci. Bydleli zde s celými rodinami údajně v relativně pohodlném prostředí. Hlavní sílu pracovníků ovšem tvořili zavlčení dělníci (mnoho lidí i z býv. protektorátu), v druhé polovině války i váleční zajatci, Italové a nakonec i Angličané. Kolem tohoto podniku byla vytvořena řada ubytovacích táborů, jejich obyvatelé měli možnost pro spojení s domovem využívat služeb říšské pošty podáváním svých zásilek v poštovních, které byly napojeny na poštovní úřad Most (Brux).

Továrna neunikla pozornosti spojenců a letecké útoky na sebe nedaly dlouho čekat. Spojenecké bomby v letech 1944 až 1945 chemičku ze 70% srovnaly se zemí. Za své vzaly nebo byly těžce poškozeny mnohé z obytných táborů, jichž bylo v průběhu války zřízeno pro potřeby chemické továrny celkem deset.

Pracovní tábor č. 1 - Kopisty byl zřízen na jaře 1939 v budově obecné školy čp. 303, průměrný počet osob 330, celkem jím prošlo 1200 dělníků,

65% Čechů, 35% Němců; byl zrušen v r. 1941.

Pracovní tábor č. 7 - na severovýchodním okraji obce Komořany, do r. 1941 italsí dělníci, od r. 1941 čeští dělníci. Průměrně 400 osob, celkem 2000 osob.

Pracovní tábor č. 15 - Kopisty, zřízen z jara 1940 v tanečním sále hostince v Kopistech čp. 72, průměr 160 osob, celkem 800 až 900 osob, 79% Češi, 15% Němci, 10% Ukrajinci, 5% Bulhaři. V polovině r. 1942 byli dělníci přemístěni do jiných táborů, většinou do tábora č. 20 severně od Kopist. Nálezem 21. 5. 1944 byl tábor z části zničen a nebyl již obnoven.

Pracovní tábor č. 20 severně od Kopist mezi dolem Minerva a Julius III podél státní silnice Kopisty - Růžodol; sem též převedeni dělníci z táborů č. 1 a 15. Práce na stavbě STW, zřízen na jaře 1940, byl poměrně nejlépe zařízen, bydlely zde celé rodiny s dětmi, v průměru 2600 osob, táborem prošlo cca 6 - 7 tis. osob, 40% Češi, 45% Němci, zbytek Francouzi, Holanďané. Leteckým náletem 8. srpna 1944 byl tábor dokonale zničen, přeživší byli převedeni do jiných táborů.

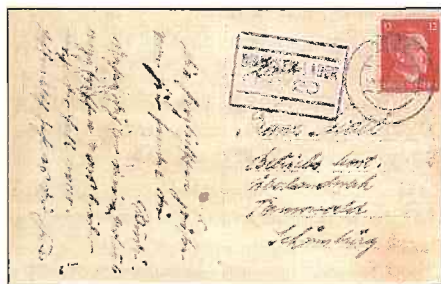
Pracovní tábor č. 21 - mezi osadou Růžodol a dolem Minerva, zřízen 1940, osazen výhradně českými dělníky (cca 1500 osob). Bombardováním dne 21. 7. 1944 byl zcela zničen a nebyl již obnoven.

Pracovní tábor č. 25 - Dolní Jiřetín, byl smíšeným táborem jako pracovní a zajatecký. Postaven 1940 jako ubytovací zařízení pro české totálně nasazené dělníky Hydriawerke, později zde byli ubytováni francouzští a italsí zajatci, nakonec i angličtí zajatci. Průměrný stav činil 1800 osob, celkem táborem prošlo na 5 tisíc osob.

Pracovní tábor č. 28 - Dolní Litvínov byl založen v r. 1940. Žili v něm italsí dělníci a Němci uvolnění z fronty pro práci v STW. Asi půl roku sloužil tábor pro ubytování osob potrestaných kázní.

Pracovní tábor 4. 33 - Růžodol při cestě z Dolního Litvínova do Mariánských Radčic, vznikl v r. 1942, průměrně 3 tis. dělníků nejrozličnějších národností, většinou ale Češi nasazení na stavbě STW.

Pracovní tábor č. 34 - Růžodol - ve stejných místech jako tábor č. 21 a 33, byl zřízen v r. 1942. Byli zde ubytováni kvalifikovaní dělníci a mistři zaměstnaní u STW, průměr cca 3500 osob, 50% Češi, 50% Němci. Tábor byl bombardován několikrát a ze 2/3 zničen, mnoho osazenstva zde zahynulo.

Pracovní tábor č. 41 - Nové Verneřice (jihozápadně od této osady) byl zřízen v r. 1943, větší osazenstva tvořili Češi, ale byli zde i Italové, Slovinci, Francouzi a další národnosti. V průměru 600 osob, celkem táborem prošlo 1200 osob.

V průběhu doby byla používána razítka poštoven rozměru cca 35 mm na délku a 19 až 24 mm na výšku, rámečková, dvakrát podélně dělená nebo naopak bez rozdělení, v jejichž horní části byl text Brux - STW - Lager a jeho číslo, v dolní části pak zřejmě místo pro napsání data podání zásilky, někdy i jako součást razítka obměnitelné datum. Podání zásilky bylo osvědčeno otiskem denního razítka pošty Brux.

Zásilky z těchto pracovních táborů jsou povětšinou opatřeny poštovními známkami 12 Pf, ale i známkami zemí, z nichž pocházeli sem zavlčení dělníci. Výjimkou nejsou protektorátní známky 1,20 K, ale i francouzské či italské známky, které měli u sebe zavlčení dělníci, jak jsem měl možnost je vidět v jednom zahraničním exponátu na výstavě v Lucembursku.

Vedle výše zmíněných táborů existovalo v severních Čechách ještě šest pracovních táborů, které nesloužily bezprostředně STW a byly to:

Pracovní tábor č. 1 Dolní Jiřetín - založený v roce 1940 v objektu dolu Humbolt III,

Pracovní tábor č. 8 Chabařovice u Ústí n/L pro východní dělníky, od jara 1944 pro ruské a polské dělníky pracující na dole Milada II v Chabařovicích a Kateřina v Modlanech,

Pracovní tábor č. 11 Chabařovice, Teplická ulice č. 75 pro cca 240 Rusů, pracujících v těchto dolech jako dělníci z tábora č. 8,

Pracovní tábor č. 23 Dolní Litvínov založený v roce 1940 u cesty k dolu Herkules - polští a ukrajinskí dělníci a zajatí Holanďané pracující na dole Herkules,

Pracovní tábor č. 29 - 1 km východně od obce Třebušice, založen r. 1940 pro dělníky různých národností, a konečně

Pracovní tábor č. 41 - jihozápadně od Souše u tržického nádraží Třebušice, založený v srpnu 1942 s osazenstvem cca 500 osob (Francouzů, Čechů a Slováků).

Z posledně uvedených pracovních táborů jsem dosud žádné doklady neviděl a byl bych povděčen, kdyby laskaví čtenáři poskytli o razítkách všech táborů informace, pokud mají předmětné doklady k dispozici. I tato razítka si zaslouží, aby byla souhrnně registrována. Publikace Starý Most na pohlednicích a razítkách pošty, vydaná v r. 1990 péčí klubu filatelistů 04-12 Most, Městského úřadu v Mostě a Okresního města v Mostě, se o nich nezmiňuje.

Vratislav Palkoska

Prameny:

Chempress, vydavatel Chemopetrol a. s. Litvínov.
Chemopetrol, Základní informace 1999.
Bubeníčková - Kubátová - Malá: Tábory utrpení a smrti.